

УДК 332+658.14

В.П. ПОЛУЯНОВ, Н.С. ПОПОВИЧ

**АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВ ЖИТЛОВО-КОМНАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

В статті розглянуто теоретичні аспекти управління дебіторською заборгованістю підприємств житлово-комунальної галузі; обумовлено мету і завдання управління заборгованістю; проаналізовано особливості структури дебіторської заборгованості підприємств житлово-комунальної галузі України в розрізі окремих дебіторів в сучасних умовах господарювання.

Theoretical aspects of management of receivable debts of the enterprises of housing and communal services sector are considered in the article; the purposes and problems of management of receivable debts are proved; structural features of receivable debts of the Ukrainian enterprises of housing and communal services in the context of individual debtors are analysed in the modern economic conditions.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, житлово-комунальна галузь, мета управління, завдання, дебітори.

Постановка проблеми. Фінансовий стан підприємств житлово-комунального господарства України являє собою комплексний показник діяльності, що формується під впливом багатьох факторів. В сучасних умовах господарювання одним з шляхів покращення економічних результатів діяльності підприємств галузі є ефективне управління дебіторською заборгованістю. Визначення підходів до управління дебіторською заборгованістю, завдань та методів управління – проблема, що не має єдиного запропонованого рішення, обґрунтування якої залежить від специфіки діяльності підприємства. Тому актуальним виступає визначення сутності та завдань управління дебіторською заборгованістю підприємств житлово-комунального господарства України в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню цієї проблематики присвячено праці вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, зокрема: Єдинака Т.С., Бражникової Л.М., Дубровської Є.В., Басюка Т.П., Новікової Н.М., Бутинця Ф.Ф., Головченка Т.П., Власова І.О., Хрущ Н. тощо. У цих працях розкриваються більшою мірою загальні аспекти формування дебіторської заборгованості та її оцінки.

Проте необхідно приділити увагу проблемам управління дебіторською заборгованістю в окремих галузях народного господарства, а саме в рамках функціонування підприємств житлово-комунального господарства; визначити завдання управління заборгованістю, сформувати ефективний механізм управління дебіторською заборгованістю галузі.

Метою дослідження є обґрунтування сутності понять «дебіторська заборгованість» та «управління дебіторською заборгованістю» житлово-комунальних підприємств, аналіз структури дебіторської заборгованості в рамках реалізації завдань управління дебіторською заборгованістю підприємств галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Надзвичайно гострою ситуацією стосовно обсягів дебіторської заборгованості та специфіки її виникнення є розвиток справ у житлово-комунальному господарстві. Багаторічна збитковість галузі житлово-комунального господарства й дебіторська заборгованість споживачів привели до того, що місцеві органи виконавчої влади безвідповідально відносяться до якості й обсягам наданих житлово-комунальних послуг населенню. В результаті цього не відновлюється до необхідного технічного стану житловий фонд та комунальна інфраструктура, не знижуються витрати електроенергії, палива, води.

Узагальнюючи вивчені підходи до визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість» [1, с. 247-248], пропонуємо наступне трактування цієї економічної категорії: «Дебіторська заборгованість як складова оборотних коштів – це вартісне вираження боргових зобов'язань на користь підприємству від фізичних, юридичних осіб та інших суб'єктів господарських відносин, що

виникли у минулому внаслідок господарсько-економічних стосунків між ними та підприємством, складають активи підприємства на визначену дату в поточний момент часу та обумовлюють необхідність сплати підприємству у майбутньому».

Управління дебіторською заборгованістю в сучасних економічних умовах – одна з найбільш актуальних проблем багатьох підприємств житлово-комунального господарства, оскільки некерована дебіторська заборгованість, як правило, є однією з причин кризового стану. На основі проведеного аналізу визначень поняття «управління дебіторською заборгованістю» з точок зору вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів [2, с. 16-17], пропонуємо визначити сутність поняття «управління дебіторською заборгованістю на підприємствах житлово-комунального господарства» як процес планування, організації та контролю обсягів дебіторської заборгованості підприємства, що включає впровадження заходів недопущення утворення нової заборгованості, досягнення керованого стану заборгованості поточного періоду та недопущення виникнення некерованої (простроченої, безнадійної) дебіторської заборгованості у майбутніх періодах функціонування підприємств житлово-комунального господарства України.

Управління дебіторською заборгованістю є важливим моментом діяльності підприємства, що вимагає особливої уваги з боку керівників та менеджерів та повинно передбачати формування та виконання цілей та завдань управління, узгоджених із загальною стратегією підприємства. Тому, головною метою управління дебіторською заборгованістю підприємств житлово-комунального господарства є мінімізація її розміру, максимізація грошових надходжень за рахунок її погашення, скорочення строків інкасації боргу та підвищення ліквідності дебіторської заборгованості з мінімальною втратою вартості. Відповідно до мети та враховуючи особливості функціонування підприємств галузі, до основних завдань управління дебіторською заборгованістю з точки зору менеджменту можна віднести:

- формування принципів та умов кредитної політики по відношенню до споживачів послуг;
- визначення складу реальних та потенційних дебіторів;
- визначення взаємозалежності рівня поточної сплати послуг від різних характеристик споживачів;
- визначення рівня ризику неплатоспроможності споживачів;
- обумовлення граничних характеристик платоспроможності споживачів для врахування в тарифі визначеного рівня дебіторської заборгованості;
- розрахунок планового розміру резерву сумнівних боргів;
- надання рекомендацій по роботі з фактично або потенційно неплатоспроможними верствами споживачів;
- забезпечення інкасації дебіторської заборгованості;
- прискорення платежів за допомогою сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості;
- мінімізація фінансових ризиків, пов'язаних із можливістю збитків від списання безнадійних боргів, пов'язаних з можливим дефіцитом грошових коштів;
- мінімізація втрат від можливого інфляційного знецінення суми заборгованості;
- раціональне використання сучасних механізмів зменшення можливості виникнення дебіторської заборгованості та механізмів повернення існуючих боргів.

З метою реалізації поставлених завдань управління дебіторською заборгованістю підприємств житлово-комунальної галузі України, а саме в рамках визначення складу реальних та потенційних дебіторів, доцільно проаналізувати структуру дебіторської заборгованості в розрізі окремих дебіторів в грошовому та відсотковому еквівалентах (табл. 1, табл. 2).

**Структура дебіторської заборгованості підприємств
житлово-комунального господарства України в розрізі окремих
дебіторів у грошовому еквіваленті, 2009-2010 рр., [3]**

Дебіторська заборгованість, млн. грн.	4 квартал 2009	1 квартал 2010	2 квартал 2010	3 квартал 2010	4 квартал 2010
	10579,0	13417,4	13107,4	11397,2	11614,8
в т.ч.:					
населення	7341,7	8923,7	8808,6	8038,0	8353,0
пільги	312,2	479,2	393,1	298,1	269,1
субсидії	82,0	130,3	110,7	63,0	75,0
місцеві бюджетні установи	284,4	728,4	700,7	248,3	238,8
державний рівень	165,0	390,8	385,6	260,8	176,9
інші споживачі	2393,7	2765,1	2708,7	2489,0	2501,9

Аналізуючи зведені статистичні дані Міністерства житлово-комунального господарства України, можна зробити висновки, що протягом 2009-2010 рр. загальний обсяг дебіторської заборгованості суттєво збільшується протягом першого кварталу 2010 р. (13417,4 млн. грн.) й починає поступово спадати на кінець 2010 р. (11614,8 млн. грн.). Проте обсяги дебіторської заборгованості у 2010 р. суттєво збільшились у порівнянні з обсягами заборгованості у 2009 р.

З метою більш якісного аналізу структури дебіторської заборгованості підприємств житлово-комунальної галузі, оцінимо зміни у структурі дебіторської заборгованості в розрізі окремих дебіторів протягом 2009-2010 рр. (табл. 2) й визначимо за рахунок яких складових виникає збільшення бо зменшення обсягів заборгованості протягом років.

Складові дебіторської заборгованості підприємств житлово-комунального господарства у відсотковому еквіваленті, 2009-2010 рр.

Дебіторська заборгованість, %	4 квартал 2009	1 квартал 2010	2 квартал 2010	3 квартал 2010	4 квартал 2010
в т.ч.:					
населення	69,40	66,51	67,20	70,53	71,92
пільги	2,95	3,57	3,00	2,62	2,32
субсидії	0,78	0,97	0,84	0,55	0,65
місцеві бюджетні установи	2,69	5,43	5,35	2,18	2,06
державний рівень	1,56	2,91	2,94	2,29	1,52
інші споживачі	22,63	20,61	20,67	21,84	21,54

Таким чином, розглядаючи динаміку обсягів дебіторської заборгованості в розрізі окремих дебіторів, бачимо, що найбільшу частку в загальному обсязі заборгованості протягом 2009-2010 рр. займає заборгованість населення за надані послуги, яка збільшується від 66,51% у першому кварталі 2010 р. до 71,92% на кінець 2010 р. Крім того, суттєву частку займає загальна заборгованість інших споживачів, доля котрої несуттєво змінюється протягом 2009-2010 рр. від 20,67% до 21,54% на кінець 2010 р. Відсоткова доля інших складових елементів дебіторської заборгованості житлово-комунального господарства, саме – пільг, субсидій, місцевих бюджетних установ, державного рівня, загалом складає близька 10% й суттєво не змінюється протягом періоду.

Отже, у зв'язку з тим, що зростання значних обсягів дебіторської заборгованості через низьку дисципліну й платоспроможність споживачів послуг житлово-комунального сектору економіки, в свою чергу, заважає

реформуванню галузі та зменшує її інвестиційну привабливість. Тому, основну увагу в процесі оптимізації обсягів дебіторської заборгованості підприємств житлово-комунального господарства України необхідно приділити зменшенню обсягів заборгованості населення за надані послуги в рамках напрямків підвищення ефективності управління оборотними коштами, а саме в розрізі дебіторської заборгованості підприємств галузі.

Висновки. Таким чином, в ході дослідження сформульовані поняття «дебіторська заборгованість» та «управління дебіторською заборгованістю» на підприємствах житлово-комунального господарства України. Проведений аналіз теоретичних аспектів управління дебіторською заборгованістю дозволив сформулювати головну мету управління дебіторською заборгованістю, сутність якої розкрито в запропонованих завданнях управління, а саме: визначення складу реальних та потенційних дебіторів; обумовлення граничних характеристик платоспроможності споживачів для врахування в тарифі визначеного рівня дебіторської заборгованості; раціональне використання сучасних механізмів зменшення можливості виникнення дебіторської заборгованості та механізмів повернення існуючих боргів тощо. З метою реалізації поставлених завдань управління заборгованістю, проаналізовано структуру дебіторської заборгованості підприємств житлово-комунального господарства в розрізі окремих дебіторів й визначено, що зростання обсягів дебіторської заборгованості протягом 2009-2010 рр. першочергово обумовлено зростанням заборгованості населення перед підприємствами галузі.

Тому, в рамках подальших досліджень, основну увагу необхідно приділити вивченню причин виникнення заборгованості населення, аналізу структури та динаміки, обґрунтуванню та впровадженню ефективних заходів зменшення обсягів дебіторської заборгованості населення. Результати дослідження теоретичних аспектів управління дебіторською заборгованістю підприємств житлово-комунального господарства України буде покладено в основу побудови механізму управління дебіторською заборгованістю, що знайде своє відображення у подальших дослідженнях.

Література

1. Хрущ Н., Білик І. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємства в сучасних інтеграційних процесах України / Н.Хрущ, І.Білик // Економічний аналіз. – 2008. – № 3(19). – С. 247–250.
2. Дубровська Є.В. Теоретичні положення управління дебіторською заборгованістю / Є.В. Дубровська // Экономика и управление. – 2009. – №4. – С. 16–20.
3. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]: статистична інформація. – Режим доступу до інформації: <http://www.minregionbud.gov.ua>.
4. Бражникова Л.Н. Некоторые подходы к совершенствованию системы управления дебиторской задолженностью коммунального предприятия / Л.Н. Бражникова // Вісник економічної науки України. – 2008. – №2. – С.13–14.
5. Єдинак Т.С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств в умовах фінансово-економічної кризи / Т.С. Єдинак // Экономика и управление. – 2008. – № 3. – С. 21–24.
6. Новікова Н.М. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства / Н.М. Новікова // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 1(43). – С. 75–82.
7. Іванілов О.С., Смачило В.В., Дубровська Є.В. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства / О.С. Іванілов, В.В. Смачило, Є.В. Дубровська // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 1(67). – С. 156–163.
8. Басюк Т.П. Реструктуризація дебіторської заборгованості підприємства / Т.П. Басюк // Фінанси підприємств. – 2004. – № 12. – С. 115–123.
9. Іванов Є.О. Класифікація факторів, що впливають на загальний рівень дебіторської заборгованості підприємства / Є.О. Іванов // Вісник міжнародного слов'янського університету (економічні науки). – 2005. – Т. VIII. – № 1–2. – С. 35–38.